

Eesti Konjunkturiinstituut
Estonian Institute of Economic Research

**Mahetoodangu eksport ja
Euroopa Liidu riikidesse turustamine
Eestist 2019. aastal**

Tallinn
Mai 2020

Tellija: Maaeluministeerium

Projektgrupi koosseis: Kelly Tänav, Katrin Nittim, Marje Josing, Viivika Savina, Ingrid Niklus,
Sirje Randrüt, Albert Hansa, Mati Reiman, Bruno Pulver

Eesti Konjunkturiinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

Tel 668 1242

E-post: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale.

Sissejuhatus

Käesolev töö annab ülevaate Eesti mahetoodangu turustamisest Euroopa Liidu riikidesse ja ekspordist väljapoole Euroopa Liitu 2019. aastal. Uuring võrdleb saadud tulemusi ka 2017. aasta tulemustega. Analüüsis on välja toodud andmed loomsete toodete (sh elusloomad, liha, liha- ja piimatooted, mesi) ja taimsete toodete (sh tera- ja kaunvili, marjad, puuviljad, köögiviljad ja nendest valmistatud tooted, joogid) kohta, vaadeldud on vastavate käivete ja piirkondade osakaalude muutumisi.

Käesoleva töö koostamisel viis EKI läbi maheeksportööride küsitluse ja kasutas Veterinaar- ja Toiduameti, Põllumajandusameti, Mahepõllumajanduse registri ja Statistikaameti andmeid ning Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt kogutud maheteravilja kokkuostu hindade andmeid. Lisaks on konsulteeritud Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuse ja Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu ning Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu spetsialistidega.

1. Metoodika

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada 2019. aastal Eestist kolmandatesse riikidesse eksporditud ja teistesse Euroopa Liidu riikidesse turustatud mahetoodangu väärtus järgmiste tootegruppide kaupa:

- elusloomad (sh tõuloomad);
- liha ja lihatooted;
- piimatooted;
- munad;
- teravili;
- kaunvili;
- õlikultuurid;
- kartul, köögivili, puuvili ja marjad;
- tooted kartulist, köögiviljast, puuviljast ja marjadest;
- mesi ja mesi lisandiga;
- taimeteed, maitseained, droogid;
- õlid;
- joogid (sh alkohoolsed joogid);
- pagari-, kondiitri- ja pastatooted;
- tooted tera- ja kaunviljadest;
- maiustused;
- valmistoit;
- muud tooted.

Mahepõllumajandussaaduste, sh elusloomade ja toidukaupade ekspordi kohta Eestis regulaarselt eraldi arvestust ei peeta. Käesoleva uuringu käigus viis Konjunktuuriinstituut 2020. aasta aprillis ja mais mahetootjate ja mahetooraine käitlejate hulgas läbi küsitluse interneti ja telefoni teel. Ettevõtete valimi koostamisel saadi eelinfot potentsiaalsete maheeksportööride kohta Põllumajandusameti regionaalsetelt maheinspektoritelt ja Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuselt, valimi aluseks oli ka Mahepõllumajanduse register.

Küsitlusele vastas 435 respondenti. Neist ekspordi nimetas 120 ettevõtet (sh vahendaja kaudu eksporditjad). Küsitlustulemuste arvestamisel lähtuti sellest, et kui ekspordimisel kasutati kodumaiseid kokkuostjaid/vahendajaid, siis kaasati analüüsi ainult vahendajate andmeid, välistamiseks sama kauba puhul topelt arvestust.

Enamike tootegruppide osas piisas maheeksportööride küsitlemisest. Maheelusloomade ekspordimahu hindamisel on kasutatud lisaks küsitlusele ka kaudseid meetodeid. Elusloomade

kogumiskeskused, kes Eestis loomade ekspordi korraldavad, ei erista üldiselt maheloomi tavaloomadest, kuna hinnaerinevus on sageli väike ning nende töös seda vaja ei ole. Loomade mahesertifikaadile viidatakse, kui on olemas ostjapoolne huvi. Lisaks kogumiskeskustele ekspordivad elusloomi ka suuremad tootjad otse või ühistute kaudu. Loomade mahepäritolu rõhutavad rohkem väiksemad kokkuostjad, ühistud ja otse ekspordivad tootjad. Samuti ei ole võimalik maheloomade liikumise kohta riiklikest loomade liikumise dokumentidest ja registritest andmeid välja võtta, sest neis pole loomade mahepäritolu kohta mingit märget – nt Veterinaar- ja Toiduametile (VTA) esitatavates elusloomade ekspordiantmetes, Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti (PRIA) loomade registris. Maheloomade statistikat kogub Põllumajandusamet, kuid seda vaid korra aastas loomade arvu hetkeseisu kohta. Elusveiste ja -lammaste ekspordimahu hindamisel ei saa kasutada ka Statistikaameti elusveiste ja -lammaste ekspordiantmeid, kuna seal ei kajastu samuti loomade mahepäritolu ning tõenäoliselt ei ole osad elusloomade eksportöörid Statistikaametile ekspordiantmeid esitavate ettevõtete valimis. Konjunktuuriinstituut kasutas elusloomade ekspordikäibe hindamisel Veterinaar- ja Toiduameti, Põllumajandusameti, Statistikaameti ja eksportööridelt saadud andmeid ning konsulteeriti Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu ja Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu spetsialistidega. Loomsete toodete gruppi on lisatud elusloomade laiendatud ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Mahetoodete ekspordi uuringu puhul uuriti maheviitega kauba müüki. Maheviitega müügi korral peab Eestist välja müüdav mahetoode olema toodetud mahepõllumajanduse nõuete kohaselt ning tootjale on järelevalvet teostav asutus väljastanud selle kohta tõendava dokumendi. Müügi pakendis tootel peab olema EL mahelogo, päritolutähis ja järelevalveasutuse kood. Lahtise toote puhul on saatedokumendil viide, et tegemist on mahetootega. Lisaks EL mahelogle võib kasutada ka Eesti ökomärki.

2. Tulemused

Eestis oli 2019. aastal Põllumajandusameti andmetel ligi 221 tuhat hektarit mahepõllumajanduslikku maad (sh 28 tuhat hektarit üleminekuperioodil olevat põllumajandusmaad). Eestis on mahe ca 20% põllumajanduslikust maast, mis asetab Eesti võrdluses Euroopa Liidu teiste riikidega esikümne hulka. Lisaks oli Eestis võimalik korjata erinevaid mahesaadusi (marjad, seemned, ravimtaimed) kokku üle 330 tuhandelt hektarilt. Eesti turg on aga väike, elanike mahetoodete ostuharjumused ei ole nii tugevad ja ostujõud on väiksem kui arenenumates riikides ning mahetootmise arenguks tuleb turgu otsida ka väljastpoolt Eestit.

Kuna suurem osa Eesti mahetootjaid ja käitlejaid on väga väikesed ja eksport eeldab suuremat majandussuutlikkust, siis on eksportijate osakaal mahetootjatest marginaalne. Uuringu tulemusena selgus, et 2019. aastal müüdi Euroopa Liidu siseselt ja eksporditi kolmandatesse riikidesse vähemalt 78 Eesti mahetootja ja -käitleja toodangut. Kolmandatesse riikidesse eksporditi mahetoodangut vähemalt 15 ettevõtet. Paljude mahetootjate toodang jõuab Eestist väljapoole vahendajate ja kokkuostjate kaudu (teravili, elusloomad). Võrreldes 2017. aastaga oli 2019. aastal ekspordivate ettevõtete arv kasvanud, lisandunud oli mitmeid uusi ettevõtteid ja tooteid. Kuigi osad ettevõtted, kes 2017. aastal ekspordisid, seda enam 2019. aastal ei teinud, siis on palju ka neid ettevõtteid, kelle ekspordikäive on kahe aastaga oluliselt kasvanud. Kokku kaubeldi Euroopa Liidu siseselt ja eksporditi kolmandatesse

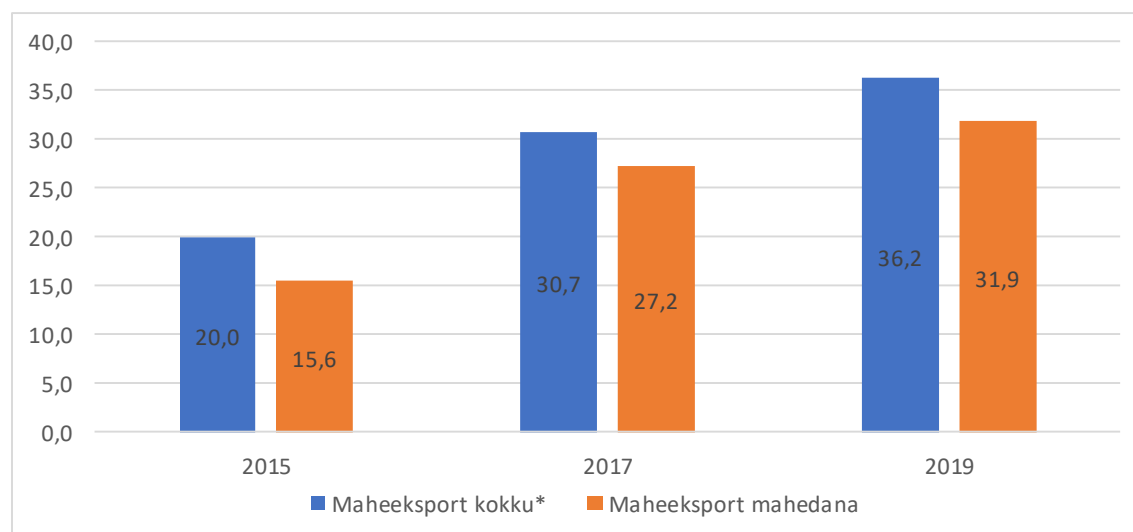
riikidesse Eesti mahetoodangut enam kui 36 miljoni euro väärtuses (tabel 1, joonis 1), mida on 5,5 miljoni (18%) võrra enam kui 2017. aastal. Ekspordikäibe kasv tulenes peamiselt loomse toodangu ekspordi kasvu arvelt, millele aitas enim kaasa piimatoodete ekspordikäibe kasv. Ekspordimahu kasvu aeglustas erinevate taimsete toodete (töödeldud köögiviljad, erinevad joogid, teravili) ekspordimahtude langus. Peamisteks languste põhjusteks olid ettevõtte sihtturgude muutus (orienteeritus pigem koduturule, ühekordsete lepingute lõppemine välispartneritega jne) ning muutus ettevõtte töös (ettevõtte sulgemine, mahetootmise lõpetamine ja jätkamine vaid tavatootmisega jne). Oluliselt mõjutab ekspordikäivet kogu maailmaturul toimuv. (Mahe)teravilja kokkuostuhinnad langesid, mistõttu ka maheteravilja eksport rahalises väärtuses langes, kuigi kogused kasvasid.

Tabel 1. Eesti mahetoodangu ekspordikäive 2017. ja 2019. aastal (tuh eur)

	2017				2019				KOKKU muutus 2019/ 2017 (%)
	ELi riiki- desse	III riiki- desse	Kokku	Osa- kaal (%)	ELi riiki- desse	III riiki- desse	Kokku	Osa- kaal (%)	
Loomsed tooted, sh elusloomad*, liha, lihatooted, piimatooted	6 295,3	-	6 295,3	20	6 474,9	3 440,6	9 915,6	27	58
sh elusloomad*	3 687,9	-	3 687,9	12	4 892,3	-	4 892,3	14	33
Taimsed jm tooted	22 790,7	1 655,1	24 445,8	80	25 027,6	1 251,1	26 278,8	73	7
Kokku*	29 086,0	1 655,1	30 741,1	100	31 502,6	4 691,8	36 194,3	100	18
piirkonna osakaal %	95	5	100		87	13	100		

* sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Joonis 1. Maheeksport 2015., 2017. ja 2019. aastal (miljonit)

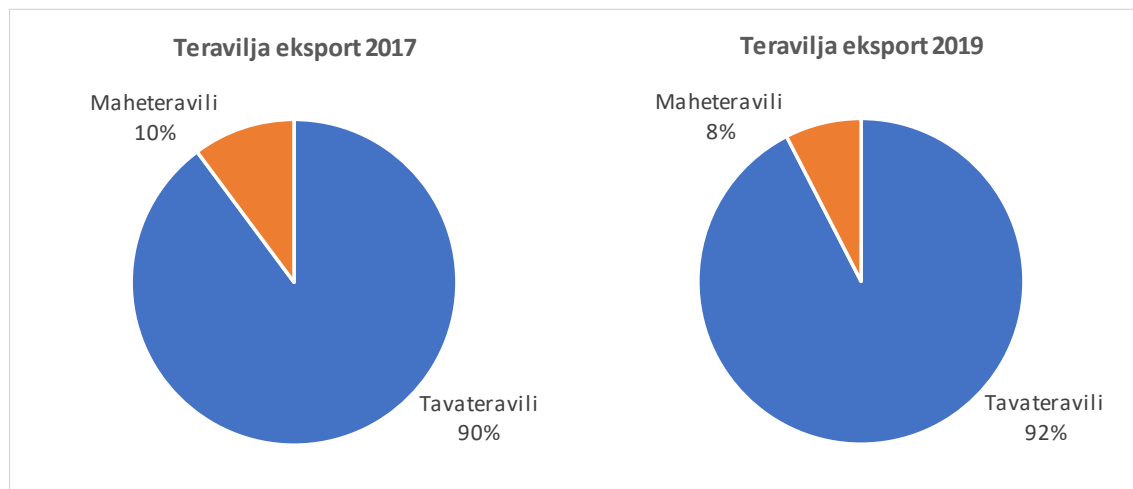

* sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Kogu Eesti toidukaupade eksport oli Statistikaameti andmetel 2019. aastal 1 039 miljonit eurot (2017. aastal 863 miljonit). Mahetoodete ekspordi osakaal kogu toidukaupade ekspordikäibest jäi 2017. aasta tasemele, moodustades 3,5% kogu toidukaupade ekspordikäibest. Teravilja eksporditi 2019. aastal 196 miljoni euro eest ja 2017. aastal ligi 150 miljoni euro eest. Maheteravilja osakaal kogu mahetoodete ekspordikäibest oli 2019. aastal 44% ja kogu teravilja ekspordikäibest 8% (joonis 2). 2017. aastal moodustas maheteravilja eksport mahetoodete ekspordikäibest 56% ja kogu teravilja ekspordikäibest 11%.

87% Eestist 2019. aastal eksporditud mahetoodangust müüdi Euroopa Liidu siseselt ja 13% mahetoodangust jõudis kolmandatesse riikidesse (2017. aastal vastavalt 95% ja 5%). Kuna erinevate tootegruppide eksportööre on Eestis vähe, siis ei saa konfidentsiaalsusnõuete tõttu (avaldamiseks vajalik vähemalt 3 ettevõtet) detailsemalt grupiti andmeid avaldada ning seda saab teha vaid üldistatult.

Joonis 2. Teravilja ekspordikäibe osakaal 2017. ja 2019. aastal (%)

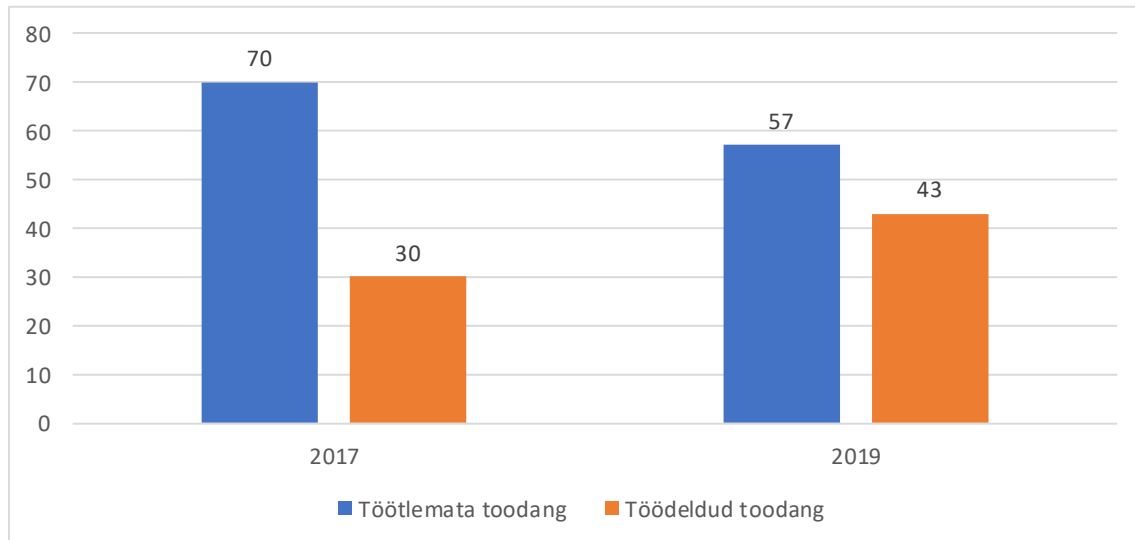
Mahetoodetest eksporditi peamiselt taimseid tooteid (73% kogu mahetoodangu ekspordikäibest), millest suurima käibe osakaaluga olid teravili, valmistoit (sh beebitoit), kaunviljad ja õlikultuurid. Lisaks müüdi Eestist välja veel erinevaid jooke (alkohoolsed joogid, limonaad, kasemahl), töödeldud marju ja puuvilju (mahlad, moosid, snäkid, marjajahud), tera- ja kaunviljatooteid (jahud, helbed jm), maiustusi, maitse- ja ravimtaimi, toidulisandeid ning maitsepärmi (inaktiivne pärm). 61% taimsete toodete ekspordikäibest tuli maheteravilja väljaveost, ülejäänud teistest ülalnimetatud mahetoodetest kokku. Taimsest toodangust kasvas enim maiustuste ja töödeldud marjade ja puuviljade (sh külmutatud tooted) ekspordikäive vastavalt 83% ja 28%. Valmistoidu ekspordikäive kasvas ligi kolmandiku võrra. Taimsetest toodetest langes enim ekspordikäive erinevatel jookidel ja töödeldud köögiviljal (mõlemal tootegrupil pea 50%). Selle peamiseks põhjuseks oli osade 2017. aastal eksporditud ettevõtete puuduv eksport 2019. aastal. Ülejäänud 2017. ja 2019. aastal erinevaid jooke eksporditud ettevõtete käive pigem kasvas. Teravilja ekspordikäive 2019. aastal küll langes 8%, kuid seda eelkõige kokkuostuhindade languse tõttu. 2019. aastal langesid kõigi mahedate toiduteraviljade kokkuostuhinnad, enim langes mahetoidurukki (2019. aasta keskmine hind 130 eurot tonn, langus 50%) ja mahetoidukaera (190 eurot

tonn, langus 32%) kokkuostuhind. Mahetoidunisu ja -toiduodra kokkuostuhinnad langesid vastavalt 30% (210 eur/tonn) ja 25% (190 eur/tonn). Eksporditava maheteravilja kogused kasvasid. Pea kogu Eestist välja müüdiv maheteravili turustatakse EL-i siseselt.

Loomsete toodete osakaal kogu maheekspordis oli 27%, millest suurema osa moodustas elusveiste ja piimatoodete (peamiselt vadakupulber, juust, jäätis) müük. Lisaks eksporditi ka liha ja lihatooteid, eluslambaid, mett ja meetooteid. Loomsete toodete grupis kasvas kõigi toodete ekspordimaht. Suurim ekspordimahu kasv oli piimatoodetel, mille ekspordikäive kasvas võrreldes 2017. aastaga 10 korda. Elusloomade ekspordimaht kasvas kolmandiku ning liha ja lihatoodete ekspordimaht pea viiendiku võrra. Mee ja meetoodete ekspordimaht kasvas ca 8%.

Võrreldes 2017. aastaga on 2019. aastal oluliselt kasvanud töödeldud toodangu müük Eestist välja, moodustades ca 43% kogu maheekspordimahust (joonis 3). 2017. aastal moodustas töödeldud toodang kogu maheekspordikäibest veidi alla 30%.

Joonis 3. Töödeldud ja töötlemata* mahetoodangu ekspordikäibe osakaal 2017. ja 2019. aastal (%)

* sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Osa mahedalt toodetud loomi, saadusi ja tooteid müüakse aga segatuna tavatoodetega, mittemahedate lisanditega, mahesertifikaati mitteomavate vahendajate kaudu või selliselt, et ostjal ei ole toote mahe päritolu oluline ja seda pole saatedokumentidesse märgitud. Viimati nimetatud tooted/loomad on mahedana ekspordist välja arvatud.

Loomsete saaduste väike mahedana müügi osakaal tulenes eelkõige sellest, et suur osa eksporditud maheloomi müüdi ostjale, kelle puhul loomade mahepõllumajanduslik päritolu ei olnud oluline, need müüdi tavaloomadega koos, või müüdi loomad vahendajale, kellel puudus mahetunnustus. Kolmandatesse riikidesse müümisel ei oma looma mahe sertifikaat nii suurt tähtsust kui Euroopa Liidu siseselt. Mahelooma kasvatajate ja vahendajate sõnul müüakse hinnanguliselt viiendik maheloomadest maheviitega ning mahelammaste puhul on see osakaal veelgi väiksem.

Maheviitega Eesti ettevõtete toodetud mahetooteid müüdi 2019. aastal kokku 31,9 mln euro eest (tabel 2). 2017. aastaga võrreldes on maheviitega mahetoodete müük kasvanud 17%. Mahedana

ekspordi osakaal 2019. aastal oluliselt ei muutunud ja jäi 2017. aasta tasemele, moodustades kogu mahetoodete ja -loomade ekspordikäibest 88%. Loomsete saaduste väike mahedana müügi osakaal tulenes eelkõige sellest, et suur osa eksporditud maheloomi müüdi ostjale, kellele loomade mahepõllumajanduslik päritolu ei olnud oluline ning need müüdi tavaloomadega läbisegi. Mahe elusloomade turg on kokkuostjate ja tootjate hinnangul pigem stabiilne, vähenenud on hooajalisus. Välisuru huvi Eesti elusloomade vastu on olemas ning paljud tootjad ja kokkuostjad rõhutavad tehingu tegemisel teadlikult loomade mahedat päritolu.

Tabel 2. Mahedana eksporditud Eesti mahetoodangu ekspordikäive 2017. ja 2019. aastal (tuh eur)

	2017		2019		
	Kokku*	Sellest mahedana	Kokku*	Sellest mahedana	mahedana ekspordi osakaal (%)
Loomsed tooted, sh elusloomad, liha, lihatooted, piimatooted	6 295,3	2 803,0	9 915,6	5 633,2	57
Taimsed jm tooted	24 445,8	24 445,8	26 278,8	26 278,8	100
sh teravili	17 218,8	17 218,8	15 882,9	15 882,9	100
Kokku	30 741,1	27 248,8	36 194,3	31 911,9	88

*sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Eesti mahetoodang jõuab müügile vähemalt 15 Euroopa Liidu liikmesriiki ja 12 riiki väljapool liitu. Enim on nimetatud mahetoodangu müügi sihtriikidena järgmisi riike: Soome, Saksamaa, Läti, Leedu, Taani, Poola ja Venemaa. Lisaks jõuab mahetoodang veel ka Itaaliasse, Rootsi, Suurbritanniasse, Hollandisse, Prantsusmaale, Tšehhi, Horvaatiasse, Hispaaniasse, Belgiasse, Kanadasse, Ameerika Ühendriikidesse, Šveitsi, Aserbaidžani, Austraaliasse, Hiinasse, Hongkongi, Koreasse, Norrassa, Türki ja Ukrainasse.

Ettepanekud

- Mahetoodete kohta statistika kogumise parandamiseks tuleks olemasolevaid riiklikke andmebaase täiendada selliselt, et riskisutus maheregistriga oleks võimalik ja seda ka ajas tagasi. Nt PRIA loomade registrist võiks saada pärida andmeid maheloomade liikumise kohta või VTA loomade ekspordi ja teistesse ELi riikidesse turustamise andmetest oleks võimalik eristada maheloomi. Praegusel juhul ei ole kummaski andmebaasis võimalik maheloomi tavaloomadest eristada.
- Statistikaamet võiks oma ettevõtete valimitesse kaasata rohkem maheettevõtteid, et mahetoodete statistika oleks usaldusväärsem ja mahukam.
- Kui soovitakse omada regulaarset ülevaadet mahetoodete turust, siis peaks mahetootjatel ja käitlejatel olema kohustus kord aastas raporteerida eelmise aasta toodangu mahu jagunemise kohta erinevate turukanalite vahel (otsemüük, müük Eesti töötlejale, müük Eesti jaekaubandusele, müük ekspordile). Paljud mahetootjad ei soovi tootmist puudutavat informatsiooni jagada, lugedes seda ärisaladuseks ning statistilistele andmepäringutele ei vastata. Käesolevas töös kajastuva info hankimine nõudis korduvaid pöördumisi ettevõtetesse.

- Andmete edastamine ei tohiks oluliselt suurendada ettevõtjate aruandluse koormust, seega peaks erinevad andmete kogumised koondama võimalikult kompaktsesse küsimustikku või andmebaasi, mis ühilduks juba olemasolevate andmeedastusvormidega.
- On vajalik suurendada ettevõtjate teadlikkust statistiliste andmete edastamise vajalikkusest. Mahetoodete kohta kahjuks puudub järjepidev ja põhjalik statistika (eksport, import, müük jne), kuid see teave on väga vajalik, et saada ülevaadet mahetootmise arengust ning hinnata rakendatud toetusmeetmete mõju.
 - Mahetoodete eksporti (ja ka müüki siseturul) piirab tootjate-käitlejate väiksus, nõudlust omava toodangu nappus ja toodetud koguste killustatus. Arvestades mahepõllumajandusliku maa suhteliselt kõrget osakaalu Eestis, on mahetoodangu müügi maht (nii jaemüüki kui eksporti) tagasihoidlik ja vajab eritähelepanu. Kui Eesti seab arengukavades eesmärgiks mahepõllumajandusliku maa osakaalu kasvu, oleks vajalik seada eesmärgiks ka mahetoodangu müügi näitajate kasv. Seda peaks tegema koostöös mahetootjatega. Mahetootmise oluliseks eesmärgiks on küll keskkonnahoid, kuid paralleelselt võiks eesmärgiks olla ka mahetootmise ja mahetoodete müügi kasv. See aitaks tagada kogu Eesti põllumajandustoodangu ja ekspordi kasvu ning toetuste efektiivset kasutamist.